

בריאת העולם

אריאל צוקרמן מנצח | טליה אור סופרן
אלכסנדר קיימבֶּכֶר טנור | פרנץ שלֶקֶט בריטון
מאיר שלו מספר
המקהלה הישראלית ע"ש גארי ברטיני
מנצח ומנהל מוזיקלי: רונן בורשבסקי

יוזף היידן (1732-1809) האורטוריה "הבריאה"

אריאל צוקרמן, המנצח הראשי והמנהל המוזיקלי של התזמורת הקאמרית הישראלית, למד ניצוח אצל יורְמָה פֶּנוּלָה באקדמיה המלכותית למוזיקה של סטוקהולם וברונו וייל בבית הספר הגבוה למוזיקה במינכן. בשנים 2004-2013 כיהן כמנהל המוזיקלי של התזמורת הקאמרית הגיאורגית רבת-המוניטין. צוקרמן הוא מהמנצחים המחוזרים ביותר של הדור הצעיר. הוא ניצח על הפילהרמונית של פּוֹזְנָן, תזמורת היידן של בּוֹלְצָנוֹ, תזמורת האופרה של נורלנד, הופיע בפסטיבל תֵּלֶאָוִי בגאורגיה, בפסטיבל מֶרְנָאוֹ בפורטוגל ועם "התזמורת היפאנית החדשה" והפסנתרנית הגאורגית אֶלִיסוֹ וְיֶרְסֶלְדֶּזֶה ביפן. לפני שנים היה האסיסטנט של איוון פישר, מנצח תזמורת פסטיבל בודפשט, ושיתוף פעולה זה הצמיח הופעות שזכו לשבחים, וכך גם קונצרטים שבם ניצח על הסימפונית הגרמנית ברלין. צוקרמן החל את הקריירה המוזיקלית שלו כחלילן, ועל נגינתו הווירטואוזית זכה בפרסים בתחרויות בין-לאומיות. נגינת חליל למד אצל א' שוהם, י' אַרְנֶהיים, מ' אֶפְשֵׁטין, פ' מיסן וא' אדוֹרְן.

130

טליה אור נולדה בירושלים והתחנכה בגרמניה. אחרי השלמת לימודיה - בהצטיינות - באוניברסיטה למוזיקה ולתיאטרון בהמבורג, הייתה לחברה באופרה סטודיו של האופרה הממלכתית של בוואריה במינכן ובתיאטרון הממלכתי של מינכן. בעונות האחרונות גילמה בהצלחה רבה את טטיאנה ב**יבגניי אוניגין** של צ'ייקובסקי בתיאטרון סאו פאולו, גרטל ב**הנזל וגרטל** של הומפרדינק בלה מונה בבריסל, חווה באופרה ה**רצח הראשון** של סקרלטי באקדמיה הקאמרית של פוטסדאם והתפקיד הנשי הראשי ב**הטיול של מר ברוצ'ק** של ינאצ'ק. באופרה הממלכתית של בוואריה הייתה **ינופה** של ינאצ'ק, ובתיאטרון בּוֹלְצָנוֹ וְטֶרְנֶטוֹ הצליחה מאוד כ**נסיכת הצ'רדש** באופרטה של א' קלמן. בליבק הייתה הגבירה הראשונה ב**חליל הקסם** של מוצרט ובבֶּרְמֶרְהֶפֶן - נְדֵה ב**ליצנים** של ליאונקוואלו. ברפרטואר הקונצרטים שלה באך, אופנבך, שנברג, מאהלר, ר' שטראוס ומלחינים בני זמננו, כגון מוריץ אָגֶרט וסופיה גובינדולינה. בדצמבר 2020 עיגה את הקהל בקונצרט חגיגי עם אנדריאה בּוֹצֶ'לי בדובאי. 132

אלכסנדר קיימבֶּכֶר, יליד וילאך שבאוסטריה, למד תיאטרון, גרמניסטיקה ומוזיקולוגיה באוניברסיטת וינה ושירה ומשחק בקונסרבטוריון ע"ש גתה בעיר. במקביל השתתף בכיתות אמן של דיטריך פישר-דיסקאו וניקולאי גדה. אחרי הופעת הבכורה שלו (1999) כרוֹסְטִיֶצ'לו ב**מרקו פולו** של הסיני-אמריקני טֶן בּוֹ אופרה החדשה של וינה, זכה בתפקידים מבתי האופרה של קלגנפורט, פוטסדאם, זלצבורג, נירנברג, לוצרן וציריך. ברפרטואר שלו קיליאן ב**הקלע החופשי** של ובר, אַנְדֶרְס בּוֹזֶצֶק של ברג, קונץ פּוֹלְזָנֶג ב**אמני השירה מנירנברג** של וגנר, טמינו ב**חליל הקסם** של מוצרט, פֶּנטוֹן ב**פלסטף** של ורדי, אלפרד ב**העטלף** של יוהאן שטראוס והתפקידים הראשיים ב**אורפיאו** של מונטוורדי, ה**צארוויץ'** של לְהֶר ו**אלברט הרינג** של בריטן. בשנים 2007-2010 היה קיימבכר חבר באנסמבל האופרה הממלכתית של וינה. בנוסף להופעותיו האופראיות, קיימבכר מופיע באורטוריות וברסיטלי לידר. עד כה הופיע באולמי הקונצרטים של וינה, לינץ, מינכן, זלצבורג, ניו יורק, וושינגטון, תל אביב, חיפה וונקובר. 132

פרנץ שלֶכט, יליד עיירה קטנה בבווריה, החל בלימודי שירה באוגסבורג והשלים באקדמיית מנדלסון למוזיקה ולתיאטרון בלייפציג. הופעת הבכורה שלו בתפקיד פפגנו **בחליל הקסם** של מוצרט באופרה של לייפציג הייתה ב-2017 ומעונה 2018/19 הוא חבר בהרכב הזמרים שלה. ברפרטואר שלו תפקידים כגון הרזן אלמוויווה **בנישואי פיגארו** של מוצרט, פיגארו **בהספר מסביליה** של רוסיני ודנדי **בלה צ'רנטולה** שלו, בלקורה **בשיקוי האהבה** של דוניצטי ואנריקו **בלוצ'יה די למרמור** שלו, ג'ורג'ו ז'רמונט **בלה טרוויאטה** של ורדי, סיד הפוך **בהנערה מן המערב** של פוצ'יני, פטר האב **בהנזל וגרטל** של הומפרדינק, אוטוקר **בהקלע החופשי** של ובר, מורלס **בכרמן** של ביזה, קרושינה **בהכלה המכורה** של סמטנה ועוד. לשלכט גם רפרטואר קונצרטי רחב ובו – בין היתר – שני **הפסיונים** של באך, האורטוריה **אליהו** של מנדלסון, **כרמינה בוראנה** של אורף, **רקוויאם גרמני** של ברהמס ומיסה **חגיגת קטנה** של רוסיני. 130

מאיר שלו, יליד נהלל, עבר בגיל 11 לירושלים עם הוריו, מורים מהוללים, שנטעו בו זיקה עמוקה לתנ"ך וללשון העברית. המורה האגדי אמוץ כהן חיבב עליו את החי והצומח של ארץ-ישראל. אחרי השלמת לימודיו בתיכון שליד האוניברסיטה בירושלים, התגייס לסיירת גולני ונפצע בפעילות מבצעית. באוניברסיטה העברית קיבל תואר ראשון בפסיכולוגיה. בשנות השבעים והשמונים היה עורך, כותב ומגיש בטלוויזיה. שני ספריו הראשונים היו **משכב לצים** (1982), קובץ חרוזים הומוריסטיים, ו**תנ"ך עכשיו** (1985), אסופת מסות שנונות על סיפורי המקרא. מ-1999 שָׁלוּ מחלק את חייו בין ירושלים לביתו בעמק יזרעאל. ב-1988 פרסם את **רומן רוסי**, וזה כבש את לב הקוראים. מאז פרסם עוד שמונה רומנים: **עשו** (1991), **כימים אחדים** (1994), **בביתו במדבר** (1998), **פונטנלה** (2002), **יונה ונער** (2006), הדבר היה ככה (2009), **שתיים דובים** (2013) ו**אל תספר לאחריך** (2022). לצדם חיבר ספרי ילדים רבים וספרי עיון, המבוססים על הרצאותיו האוניברסיטאיות. כל אלה והטור העתונאי שהוא מפרסם משנות השמונים, זיכוהו באהדתם של קוראים רבים. 150

מקהלת ברתיני היא גוף הא-קפלה של המקהלה הישראלית ע"ש גארי ברתיני מייסודם של חגי גורן ורון בורשבסקי (2009). המקהלה, המונה כ-30 זמרות וזמרים מנוסים, ובהם מוזיקאים מקצועיים ומורים למוזיקה, משמיעה ביצועי א-קפלה מכל עידי המוזיקה האומנותית - למן הרנסנס ועד ימינו - לצד מוזיקה עממית, מוזיקת עולם ויצירות יהודיות וישראליות. המקהלה הופיעה בין היתר עם הקאמרטה הישראלית ירושלים, הקאמרית הישראלית, אנסמבל בארוקדה, הקאמרית של פראג, תזמורת "נובה אמדאוס" מרומא, ו"אֶסְמֶבְלָא מְדִיטְרַנְיָא" משטוטגרט. היא שרה שירת א-קפלה ברחבי הארץ ובפסטיבלים בירושלים ובאבו גוש. בסדרות הקונצרטים שלה מתארחים גופי מוזיקה בעלי מוניטין מן העולם הגדול: מקהלת "יאונה מוזיקה" מווילנה, מקהלת "אוריאה" מז'יטומיר, אנסמבל VOCES8 הבריטי ועוד. ב-2012 ערכה המקהלה סיור קונצרטים ברומא ובדרום איטליה, ב-2014 בפראג ובווינה וב-2017 בבורגונדי, שם ביצעה בין היתר את הפרויקט המיוחד שיזמה "קרובים במזרח". בספטמבר 2022 מתוכנן למקהלה סיור בוונציה, במנטובה ובנירנברג.

פרופ' רון בורשבסקי מרצה בכיר וראש המחלקה לניצוח מקהלות בבית הספר למוזיקה ע"ש בוכמן-מהטה באוניברסיטת תל אביב, למד בארץ אצל נועם שריף ומנדי רודן, בווינה אצל הנס גראף ובטנגלווד אצל סייג'י אוזאווה וברנרד הייטינק. בתחילת הקריירה זכה בורשבסקי בפרסים בתחרויות הניצוח הבינלאומיות "ניקולאי מלקו" בדנמרק ו"תחרות טוקיו", בה היה צעיר המשתתפים. מאז ניצח על מרבית התזמורות בארץ, הופיע כמנצח אורח בארצות הברית, באירופה וביפן, והקלטותיו זכו בפרסים. בין הסולנים שניגנו תחת שרביטו הכנר-ויולן פנחס צוקרמן, הצ'לנית אמנדה פורסיית' והזמרים זיגפריד לאוקנר ואנדרה מורש. כיום מאסטרו בורשבסקי מכהן כמנהל המוזיקלי של מקהלת ברתיני והמקהלה הישראלית ע"ש גארי ברתיני, של מקהלת בית הספר למוסיקה בוכמן-מהטה ושל מקהלת האיחוד. 241

יוזף היידן (1732-1809) "הבריאה".....שעתיים וחצי כולל הפסקה

לאורך עשורים השקיע היידן מרצו במוזיקה כלית. את שש המיסות ואת צמד האורטוריות "הבריאה" ו"העונות" חיבר לאחר השלמת אחרונות 104 הסימפוניות שלו, בשלהי המאה ה-18. רק ב-1790, משנודע באירופה כי "היידן הגדול" שוחרר ממשרתו בת 30 השנה בדוכסות אסטרהזי, העז האמרגן הגרמני-לונדוני פטר סלומון לנסוע לווינה ולהחתימו על חוזה לסיור קונצרטים בלונדון, שכמה לו.

ב-1790/1, בעת שהותו הראשונה בלונדון, נחשף היידן לאורטוריות "ישראל במצרים" ו"משיח" של הנדל שהועלו בקתדרלת וסטמינסטר בפסטיבל שיוחד למלחין הגרמני-אנגלי הגדול. מדווח כי היידן נותר שמוט-לסט; שירת "הללויה" הניעה אותו לידי דמעות, עד כי הכריז "הוא הגדול מכולנו!" ייתכן שכבר אז גמלה בליבו ההחלטה לחבר אורטוריה גדולה על נושא מקראי, אלא שבשל התחייבויותיו לסלומון המשיך בהלחנת הסימפוניות "הלונדוניות". והנה בקיץ 1795, בשלהי הביקור הלונדוני השני, העניק פטר סלומון לאורחו שי מפתיע: לברית שהיא קולאז' של פסוקי בראשית ותהילים עם פסקאות מ"גן העדן האבוד" של ג'ון מילטון. סוברים כי הלבדית הזאת, "הבריאה" שמה, הוצעה להנדל כבר בשנות הארבעים של המאה ה-18, אך הוא היה עמוס מכדי להלחינה.

עם שובו לווינה חיפש לו היידן מתרגם לגרמנית. הברון גוטפריד ואן סוויטן, מוזיקאי חובב וממונה על ספריית הקיסר שאליו פנה, התלהב מהטקסט וניגש מיד למלאכה. הוא הליבש את ההלחם התנכי-מילטוני בלבוש גרמני שווה-קצב, לא לפני שהכניס בו שינויים מפליגים – כאן השמטה וכאן עיבוי. במקביל לגירמון, הכין גם גרסה אנגלית חדשה, מותאמת קצבית לטקסט הגרמני. במה שונה גרסה זו מן המקור אין יודעים; הגרסה הקמאית אבדה, ועמה גם זהות המלוקט המקורי. ייאמר רק שלא מעט דוברי אנגלית מסתייגים מתרגומיו הגמלוניים של ואן סוויטן ומתחבירו הכמו-גרמני.

הטקסט היה מוכן בסוף 1796, אך לפני שהחל היידן בחיבור המוזיקה לסולנים ולמקהלה, התמקד בעיצובו המוזיקלי של התווה ובוהו ההיולי. שנתיים ארכה ההלחנה, ועם תומה הכריז המלחין בן ה-66: "מעולם לא הייתה אמונתי כה רבה כבשעת הלחנתה של יצירה זו. הן הבריאה היא התופעה הנשגבת ביותר שמולה עומד האדם. טבעי שמלאכת התאמת מוזיקה למפעל כה כביר תציף את העוסק בה ברגשות קדושה וטהרה, ותמלאנו הוקרה לטובו האינסופי של היוצר ולגודל תבונתו וכוחו".

הקטעים התזמורתיים שבאורטוריה פרוגרמטיים. הם "מציירים" את בקיעת האור מן החושך, את הופעת הפתע של גרמי השמיים, את מאפייני החיות לזניהם ואת שלל רחשי הטבע. אך בראש ובראשונה מדהימה את השומע - עתה כבסוף המאה ה-18 - הדרך שבה תאר היידן את הכאוס. יש הקוראים לפתיחה "פלאית", ויש המכנים אותה "חצופה". קרעי מנגינה עמומי-הרמוניה מתפתלים דרך צבירי צליל ספק-טונליים, ושוב ושוב האוזן זוכה לפתרונות הרמוניים לא צפויים.

מבנה האורטוריה הוא זה: בשני חלקיה הראשונים שלושה מלאכים - רפאל (בס), אוריאל (טנור) וגבריאל (סופרן) מתארים את ששת ימי הבריאה. "העובדות" מתוארות ברצ'טטיבים "יבשים", מלווי קונטינאו בלבד. אחריהם פוצחים המלאכים בהתפעמויות מיפי הבריאה לשלביה, והמקהלה - כצבא מרום – מעצימה את שירת ההלל. בחלק השלישי מחוזות הרקיע מפנים מקומם לגן העדן: אוריאל ממשיך לסקר את העלילה, והסופרן והבס הופכים לחווה ואדם, המצטרפים גם הם לקילוס הבורא.

קונצרטי הבכורה, מ-30 באפריל 1798 והלאה, היו אירועים פרטיים במימון פטרוני אמנות עשירים, ובהם ואן סוויטן עצמו. המממנים הזמינו חברים, בכירי ממשל, אצילים מארצות ניכר, מלחינים ועוד ידוענים. פשוטי העם נותרו בחוץ. על פי דיווחים מן העת ההיא, נראו התקהלויות הנרגנים בסביבות ארמון שוורצנברג כה מאיימות, עד כי עשרות שוטרים הוזעקו לוודא כי הסדר יישמר.

כמה מבעלי המזל שזכו להיכנס לאולם הגיבו בביקורות נלהבות. במכתב ל"נויה טויטש"ה מְרְקוֹר" כתב מישהו: "שלושה ימים עברו מאז אותו ערב מאושר, והוא עדיין מהדהד באוזניי ובלבי". הכרטיסים לביצוע הפומבי הראשון בבורגתיאטר הישן במיכאל-פֶּלֶץ, ב-19 במרס 1799, אזלו מיד. בסך הכל בוצעה "הבריאה" בווינה בתקופת חייו של היידן כארבעים פעמים. הבכורה בלונדון, בגרסה האנגלית כמובן, הייתה בסוף מרס 1800, באופרה המלכותית בקובנט גרדן.